

Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба III”
Београд 25-28. април 2004,
уредник М. С. Димитријевић
Публ. Астр. друш. “Руђер Бошковић” бр. 6, 2005, 335-345

ИЗ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ: ЈЕДАН ДОКУМЕНТ О РЕФОРМИ КАЛЕНДАРА

ВЕСЕЛКА ТРАЈКОВСКА

*Астрономска опсерваторија, Волгина 7, 11160 Београд 74,
Србија и Црна Гора
е-mail: vtrajkovska@aob.bg.ac.yu*

Резиме. Разматра се садржај једног документа из 1927. године из архивске грађе Архива Српске Православне Цркве, у коме се предлаже увођење календарске реформе по Пројекту Максима Трпковића (1864-1924) и истичу предности над модификованом варијантом тог пројекта коју је предложио Милутин Миланковић (1879-1958) и која је била усвојена на Свеправославном Конгресу у Константинопољу 1923. године.

Овај документ је био упућен на разматрање Светом Архијерејском Сабору и прослеђен Светом Архијерејском Синоду, а аутор је Јован Живковић (1859-1929), професор Карловачке Богословије (поред осталог предавао је Црквено правило и Елементе православне пасхалије). Живковић је био одређен од стране Српске Православне Цркве за питања реформе календара.

После Првог светског рата многе државе међу којима и Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, прихватиле су употребу грегоријанског календара. Православне цркве су изразиле спремност за реформисањем јулијанског календара који су тада употребљавале. На Свеправославном конгресу у Константинопољу, 1923. године усвојено је решење по коме би био исправљен јулијански календар, али га нису прихватиле односно спровеле све православне цркве, јер се поставило питање његове неканоничности, а настала је контроверза око назива и компетентности овог скупа. Аутори који оспоравају донете одлуке, између осталих, наводе следеће разлоге: да је скуп био заказан као комисија, а да је у току заседања на трећој седници самоиницијативно промењен назив у "Свеправославни конгрес"; да нису дошле делегације свих православних цркава, као и то да су присутне делегације биле непотпуне (на скупу је било укупно 9 делегата од којих 6 епископа, један архимандрит и два професора); да се истовремено одржавао други православни скуп на коме је, такође, расправљано питање реформе календара; да је избор неких делегата међу којима и Цариградског патријарха Мелентија био нерегуларан (неканонски), што је у крајњој линији

изазвало незадовољство масе верника; да је назив "конгрес" неприкладан црквеној терминологији; да усвојено решење за реформу календара није у складу са канонима цркве; да је над појединим црквеним великодостојноцима вршен притисак да прихвате реформу усвојену на том скупу (Триадицкиј епископ Фомиј, 2004). Српска православна црква, иако је донела одлуку о усвајању свеправославне реформе, није исту спровела у пракси.

Зграда гимназије и Богословије у Карловцима

За питања реформе календара у Српској Православној Цркви био је одређен Јован Живковић, професор Карловачке Богословије. Он се више пута обраћао највишим црквеним властима образлажући став о потреби реформе календара и њеном адекватном решавању. Рођен је 1859. године у Дероњу, а школовање - гимназију, а затим и Богословију завршио у Сремским Карловцима (Гавриловић, 1984). Из нађене архивске грађе може се видети да је током школовања примао "благодeјание" тј. стипендију која се давала ученицима слабијег материјалног стања [Архив САНУ Сремски Карловци, 1881/292]. Био је угледан професор Карловачке Богословије (сл. 1.),¹ а предложен је уз "највише гаранције за успjешан рад на професорској Катедри" од стране тадашњег ректора који га је, окарактерисао и као

¹ Фотографија је преузета из књиге Николе Гавриловића *Карловачка Богословија (1794-1920)*, Ср. Карловци, 1984.

даровитог и трудољубивог човека [Архив САНУ Сремски Карловци, 1892/375]. Као члан Уређивачког одбора листа "Богословски Гласник" радио је на богословској књижевности. Писао је и преводио, а у његовој објављеној литератури налазе се дела не само са богословском тематиком (***, 1929). Био је познавалац црквеног појања, литургије, омилитике и календарског питања (пored осталог, предавао је *Црквено правило* и *Елементе православне пасхалије*). У Реферату Министарства вера *Изједначење календара*, и поред тога што даје свој предлог о реформи календара, Живковић фаворизује и образлаже пројекат Максима Трпковића (1864-1924). Такође, објавио је више чланака о реформи календара у *Веснику* (Црквено-политички и друштвени лист) и *Гласнику Српске Православне Патријаршије*, у којима заступа Трпковићев предлог (Трајковска, 2003, в. референце; Живковић, 1927; 1929).

Обзиром да Српска Православна Црква није реформисала календар, Живковић се обратио представком Светом Архијерејском Сабору са образложеним мишљењем у вези разрешавања календарске реформе. Овај документ од четири стране (у преклопу) и са једним прилогом, налази се у Архиву Српске Православне Цркве у два примерка, а заведен је под А.С.Бр 91/40 од 19. XI (2. XII) 1927. и прослеђен Светом Архијерејском Синоду, зав. Син. Бр. 2456 од 2/15 XII. 1927 (види Прилог: три стране текста, полеђне стране оба примерка документа). На полеђини примерка који је заведен стоји потпис (за Председника Светог Архијерејског Сабора) Митрополита Скопљанског Варнаве, којим се предмет прослеђује Светом Архијерејском Синоду. У документу Живковић тражи увођење реформе календара по Пројекту Максима Трпковића (*Реформа календара*, 1900), који је Српска православна црква усвојила 1903. године и са истим наступила на Свеправославном конгресу у Константинопољу 1923. године. Он истиче предности таквог решења над модификованом варијантом коју је предложио Милутин Миланковић (1879-1958), а која је усвојена од стране Конгреса. Овим изменама Миланковић је хтео да постигне нешто дуже слагање са грегоријанским календаром, а што је због нетачности које садржи грегоријански календар, у његовом предложеном решењу довело до веће систематске грешке него у Трпковићевом пројекту. Живковићеве највеће замерке модификованој варијанти се односе управо на ту чињеницу, да по таквом интеркалационом правилу пролетња равнодневица се спушта на 20. март, па је такво решење неканонско, док по оригиналном Трпковићевом пројекту пролетња равнодневица остаје 21. марта (уз незнатна одступања која се елиминишу приликом употребе календара у цркви, обзиром на другачијег рачунања почетка дана). Зато се Трпковић и определио за онакво интеркалационо правило, а не за оно које је предложио Миланковић.

Миланковић се није бавио проблемима реформе календара и како сам наводи у својим "успоменама" из 1952, месец дана пре Конгреса позвао га је Министар вера (кога је познавао још од матуре) и предложио му да се укључи у рад на овом питању и да буде у српској делегацији. Улогу на Конгресу коју му је предложио Министар, можемо сагледати из онога што је

Миланковић, у продужетку, навео: "Дадох свој пристанак и добих потребне инструкције. Оне су биле строго поверљиве природе и зато их не могу овде саопштавати, но оне ће се прозирати из улоге коју сам играо на цариградском конгресу". Након Конгреса Миланковић је објавио само неколико чланака у којима извештава о раду тог скупа и изменама које је начинио у Трпковићевом пројекту, за разлику од Трпковића који се студиозно бавио питањима везаним за реформу календара и објавио већи број радова у периоду 1900-1921.

Интересантно је Живковићево виђење "свеправославне реформе" коју је Свети Архијерејски Сабор Српске православне цркве прихватио "но под условом, да реформа ступи у живот једновремено ... Међутим – стоји, даље, у његовом обраћању – суседне православне цркве у Грчкој и Румунији, па и мало даље, у Пољској решиле су календарско питање не чекајући истовременог уважања, а што је још горе, и за осуду, решиле су га свака на свој начин и то сасвим погрешно: Грчка је црква усвојила грегоријански календар а задржала православну пасхалију, која се с оним никако не може у склад довести, Румунска црква удесила је свој календар према одлуци Цариградског Свеправославног Конгреса 1923. који је добру српску реформу унаказио, а Пољска има – како се чује – два календара: један за вароши (поправљен!) а други за село (непоправљен!)..." Уз препоруке Трпковићевог пројекта, Јован Живковић упућује замерке "свеправославној варијанти" (које се индиректно односе и на Миланковића) и то речима: "Кад је Свеправославни Конгрес усвојио рђаво модификован Трпковићев пројект, тим пре може наш Свети Архијерејски Сабор усвојити сасвим добар оригиналан... Пошто за правилно решење календарског питања нема и не може бити бољег пројекта од Трпковићевог, ... то би нашем Светом Архијерејском Сабору у националну и патријотску дужност спадало, да томе пројекту прибави уважење, које он својом врсноћом потпуно заслужује, јер се наша Црква и наш род може Трпковићевим пројектом само поносити, па би обилажење истога и пуштање да га други кваре и њиме се као својим диче, значило издајство српске културе, коју је и Српска Црква дужна помагати."

Живковић такође наводи (у прилог томе даје примере) да је Православна пасхалија коју је поправио Трпковић, користећи тачније астрономске податке и која је била прихваћена у оквиру комисијског рада у току одржавања Конгреса, прихватљивија за Цркву, за разлику од начина да се израчунавања врше на неколико опсерваторија, како је предложено по усвојеном решењу (Живковић, 1929). Он сматра да је накнадно одбацивање Трпковићевог пасхалног рачуна, а на основу Миланковићевог предлога да се калкулације за ту намену изврше на неколико опсерваторија, било учињено са циљем да не би се морао помињати Трпковић (Скробоња, 2000; Јанковић, 1985).

Усвојену реформу на Свеправославном конгресу Живковић назива "Свеправославна модификација", а користи се и следећа терминологија:

Свеправославна реформа, Свеправославни календар, Реформисани јулијански календар, Новојулијански календар (у суштини, претходна два назива би могла да важе и за Грегоријански календар који је, такође, реформисан од Јулијанског календара), а такође и Трпковић–Миланковићев календар или само Миланковићев календар. Назив Трпковић–Миланковићев календар произилази из чињенице што је Миланковић само начинио измене у Трпковићевом пројекту који је био званични предлог Српске православне цркве на Свеправославном конгресу у Константинопољу 1923. године, тако што је из постојећих комбинација за интеркалационо правило (о којима је, већ, писано 1908. године) узео ону, којом би настало приближавање грегоријанком календару, задржавајући основну идеју из Трпковићевог пројекта (Кечкић, 2001), за разлику од Трпковића који је до интеркалационог правила стигао на оригиналан начин. Такође, Трпковић је својим резонавањем дошао и до основне идеје свог пројекта о чему пише приликом његовог образлагања: "Радио сам овако: Узео сам разлику 11 минута и 12 секунда између јулијанске и тропске године и тражио, после колико *целих јулијанских година* (без разломка) та разлика нарасте на *известан број целих дана* (опет без разломка). Радећи тако, нашао сам, да у *900 јулијанских година* та разлика износи *тачно 7 дана*... Знамо да су по јулијанском календару преступне године све оне, које су дељиве са 4 без остатка. Према томе преступне су и све године, којима се завршавају векови. *То просто правило треба сачувати, колико је могуће*. Ради тога после дужег размишљања нашао сам за најбоље, да од 9 преступних година, којима се завршавају 9 векова (900 година), задржим само 2 као преступне, а осталих 7 да претворим у просте. Али које? – Да би и ту у будуће било реда и правилности, узео сам оне које подељене са 9 дају остатак 0 или 4. Те да буду преступне, а осталих 7 да буду просте. Све пак остале године, које нису на крају века, да буду преступне по истоме правилу као што је до сада било, т.ј. ако су дељиве са 4 без остатка."

У саопштењу М. С. Димитријевића (Димитријевић, 2005 – рад у овом Зборнику), био је направљен покушај да се умањи значај Трпковићевом пројекту односно његов допринос на Свеправославном конгресу и календарској реформи, тиме што је и Ориани Барнаба 1785. године, као и Трпковић, дошао на идеју да се у току девет столећа, седам преступних година претвори у обичне. Овакав покушај је занемарио чињеницу да је Трпковић резонавањем дошао до тог решења независно, као и то да су у историји науке забележена оваква открића, а поред тога, Ориани Барнаба није ишао даље тј. на који начин да се изврши интеркалација. Имајући у виду радове Максима Трпковића и његово студиозно и одговорно бављење календарском реформом, у светлу тога, овакви покушаји изгледају некоректни према овој умној и племенитој личности.

Трпковићево и Миланковићево решење имају сличне карактеристике (на пр. исту годину) и тачнија су од јулијанског и грегоријанског календара. Српска Православна Црква није спровела ни једно, ни друго решење из низ

разлога, одлажући решавање календарског питања, те и даље користи јулијански календар. Неке православне цркве су прихватиле грегоријански календар. Очигледно, да је "неславна Свеправославна реформа" стицајем разних околности учинила да буде нарушено календарско јединство православних цркава.

Захвалница

Аутор изражава своју захвалност Његовој Светости Господину Патријарху Павлу на великом разумевању и заузимању да се омогући коришћење архивске грађе из Архива Српске Православне Цркве, као и на љубазности секретара Светог Архијерејског Синода оцу Сави Јовићу.

Овај рад је део Пројекта No 1471 *Историја астрономије код Срба* који финансира Министарство науке и заштите животне средине Србије.

Литература

- ***: 1929, *Гласник Српске Православне Патријаршије*, **5**, 77.
Гавриловић, Н.: 1984, *Карловачка Богословија (1794-1920)*, Ср. Карловци
Димитријевић, М.С.: 2005, Рад у овом зборнику, стр. 347.
Живковић, Ј.: 1927, *Гласник Српске Православне Патријаршије*, **2**, 19.
Живковић, Ј.: 1929, *Гласник Српске Православне Патријаршије*, **3**, 39.
Јанковић, Н.: 1985, *Publ. of the Astr. Soc. "Rudjer Bošković"*, **4**, 103.
Кечкић, Д. Ј.: 2001, *Флогистон*, **11**, 47.
Скробоња, Б.: 2000, О рачунању времена и православном календару, Призрен (Грачаница).
Трајковска, В.: 2003, *Publ. Astron. Obs. Belgrade*, **75**, 301.
Триадикиј епископ Фомиј: 2004, *Православна беседа*,
<http://pravoslavie.domainbg.com /02/fatalstep1.html>; [/02/fatalstep2.html](http://pravoslavie.domainbg.com /02/fatalstep2.html)

FROM ARCHIVE MATERIAL: ON A DOCUMENT CONCERNING THE CALENDAR REFORM

One considers the contents of a document from 1927 which belongs to the archive material of the Serbian Orthodox Church and where the introducing of the calendar reform according to the project of Maksim Trpković (1864-1924) was proposed and its advantages over the modification presented at the Panorthodox Congress in Constantinople in 1923 by Milutin Milanković (1879-1958) were emphasized.

This document was sent for consideration to the Holy Archierei Council and also to the Holy Archierei Synod. Its author is Jovan Živković (1859-1929), a professor at the Theological School in Sremski Karlovci (he taught church rule and elements of the orthodox paschalia), authorised by the Serbian Orthodox Church for the question of calendar reform.

ПРИЛОГ

Свети Архијерејски Саборе!

Свети Архијерејски Сабор Српске Православне Цркве у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца донео је, поводом одлуке Свеправославног Конгреса 1923. о календару, своју одлуку, којом се већином гласова (18 : 3) сагласио са одлуком истога конгреса донетом по том предмету, но под условом, да реформа ступи у живот једновремено са свима црквама у уверењу и оправданом очекивању, да ће и остале православне цркве тако поступити.

Међутим суседне православне цркве у Грчкој и Румунији, па и мало даље, у Пољској решиле су календарско питање не чекајући истовременог уважања, а што је још горе, и за осуду, решиле су га свака на свој начин и то сасвим погрешно: Грчка је црква усвојила григоријански календар а задржала православну пасхалију, која се с оним никако не може у склад довести, Румунска црква удесила је свој календар према одлуци Цариградског Свеправославног Конгреса 1923. који је добру српску реформу унаказио, а Пољска има — како се чује — два календара: један за вароши (поправљен!) а други за село (непоправљен!).

Таквим поступцима нарушено је молитвено јединство у Једној Светој Саборној и Апостолској Цркви, које ваља зарана васпоставити, да се дисхармонија календарска не претвори у раскол.

Могућност за то васпостављање поседује само Српска Православна Црква јер она једина има добар пројект за правилно решење календарског питања у духу наређења св. I. Васељенског Сабора, и штета је велика што га као таквог није у живот увела још 1919. г., кад је стао на снагу државни закон о изједначењу календара, па би се досад већ и заборавило да смо се негда служили нетачним календаром.

Поменути могућност пружа светом Српском Архијерејском Сабору пројект за реформу календара, који је још пре 30 година израдио, сад већ покојни, проф. Максим Трпковић, јер тај пројект задовољава свима потребама и црквеним и државним и то у таквој мери, да тако рећи за хиљаде векова неће настати потреба даљег поправљања календара.

Исти је пројект на Свеправославном Конгресу 1923. модификован, али тако неспретно и несретно, да ће се 2000. године равнодневица спустити заједно са григоријанском на 20. март, а то се противи наређењу св. I. Васељенског Сабора, који је утврдио равнодневицу на 21. март. Од григоријанске

реформе има свеpravославна модификација само ту предност, што ће јој равнодневница, кад се спусти на 20. март, на том датуму и остати, штавише попеће се у 900 година двапут на 21. март али само за 1 час и 20 минута односно за 4 часа. Много је правилнији управо једино правилан Трпковићев пројект, по ком ће равнодневница остати вечито на 21. марту, а и кад се спусти на 20. март, недостајаће јој само 1 час 20 минута, односно 4 часа до потпуног навршења дана, што ће се догодити свега по једанпут у 900 година. Тај малени недостатак се не да никојим начином избећи а да се не падне у већу погрешку, у какву је н. пр. већ пао Свеpravославни Конгрес а по њему и Румунска Црква. Стога се око те незнатне и невине грешке не треба ни задржавати, још мање због ње усвајање Трпковићева пројекта даље одлагати, да не би још која црква залутала за свеpravославном модификацијом или чак и григоријанским календаром. Кад је Свеpravославни Конгрес усвојио рђаво модификован Трпковићев пројект, тим пре може наш Свети Архијерејски Сабор усвојити сасвим добар *оригиналан*.

Пошто за правилно решење календарског питања нема и не може бити бољег пројекта од Трпковићевог, и пошто је тај пројект плод научнога рада сива наше вере, крви и језика, то би нашем Светом Архијерејском Сабору у националну и патријотску *дужност* спадало, да томе пројекту прибави уважење, које он својом врсноћом потпуно заслужује, јер се наша Црква и наш род може Трпковићевим пројектом само поносити, па би обилажење истога и пуштање да га други кваре и њиме се као својим диче, значило издајство српске културе, коју је и Српска Црква дужна помагати.

А што Трпковићеву пројекту даје још већу цену је то, да се њему може прилагодити и садашња pravославна Пасхалија. Тако за ово столеће важе сви датуми Ускрса почевши од 1. године столећа са 1. годином Индиктијона. За идуће столеће требаће датуме Индиктијона повећати за 1 јединицу, тако н. пр. 2001. г., за коју у Индиктијону стоји ускршњи датум 8. априла, биће 9. априла, 2001. г. биће 1. април место 31. марта и т. д., а само ће се 2031. поправити на 14. април (место 7. април), 1938. на 19. април (м. 26. априла на који Ускрс не сме пасти) и 2051. на 3. април (место 27. март); сви остали ускршњи датуми се повећавају само за 1 јединицу. Таквим начином били бисмо мирни до 2100. године, кад ће наши потомци имати дужност, да у Индиктијону учине даље исправке, ако буду хтели да се њиме служе.

Исправком календара на овај начин неће се ништа мењати у црквеној години ни у црквеним књигама. Постови ће остати на своме месту и дужини као и досад. Једном речи ући ћемо без икакве штете а са великом моралном и материјалном добити у нов ваљан ред.

Сам прелаз на тачан календар може се најзгодније извршити или у јануару, на појутарје Св. Саве — у години кад се месојеђе држе, или пред Видов-дан — у години кад је петровски пост дужи, или на појутарје Крстовадне — ма које године.

ИЗ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ: ЈЕДАН ДОКУМЕНТ О РЕФОРМИ КАЛЕНДАРА

1. Милош А. Потписани је у 38. броју „Весника“, од 6. нов. о. г. / математички доказао надмоћност Трпковићеве реформе не само над григоријанском, него и над све-православном модификацијом Трпковићева пројекта, и тиме јасно показао, да наша св. Црква може примити само Трпковићев пројект у оригиналу, а свако противљење истоме значило би неверовање својим рођеним очима, и св. ап. Јован би могао сваком скептику и противнику тога пројекта с пуним правом рећи: Како можеш тврдити да верујеш у Бога којег не видиш, кад не верујеш ни у оно што својим очима јасно видиш (1. посл. гл. 4. ст. 10.)

Ми смо навикли говорити о *старом*, јулијанском календару и о *новом* григоријанском, те и најновијем Трпковићевом, рецимо српском календару. У ствари је то све један те исти календар, само потоњи боље регулисан него претходни, као н. пр. од оца наслеђени сат што наследнику један сајција регулише ал не сасвим добро, а други га удеси да показује време сасвим тачно. Онај први календарски сајција био је папа Григорије XIII., а овај други је наш Трпковић. А који паметан наследник неће дати очев сат да се добро оправи и тачно удеси па да се с њим и поносити и служити може?

Изјављујем, да сам вољан у свако доба и на сваком месту дати потребна разјашњења на свако питање које у овај предмет засеца.

Св. Арх. Сабора најоданији

Прот. **ЈОВАН ЖИВКОВИЋ**

умировљени професор богословије карловачке

27. XI. 1927. год.
Срем. Карловци.

Јован Живковић

В. ТРАЈКОВСКА

